

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA EKOLOJİ KONULARININ ÖĞRETİMİNDE EKOFOBİNİN YANSIMASI¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Akça, E. ve Öztürk Demirbaş, Ç. (2023). Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Ekoloji Konularının Öğretiminde Ekofobinin Yansıması *Kapadokya Coğrafya Dergisi*, 1(1), ...

Emine AKÇA
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
ORCID No:

ÖZ

Bu çalışmanın amacı MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) tarafından okutulan ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ekoloji konularının öğretiminde ekofobinin yansımasını incelemektir. Ekofobi, doğaya yabancılaşma, doğadan korkma hali olarak tanımlanmaktadır. Doğayla temas halinde olmamanın getirdiği doğadan uzaklaşma sonucu bireyde kaygı oluşmaktadır. Eğitim sıralarında gelişimsel özellikler dikkate alınmadan verilen iklim, çevre, doğa eğitimleri bireylerde kaygıyı tetiklemektedir. Ailelerin, öğretmenlerin, çevre bilimcilerin çevreye karşı duyarlılık ve bilinç oluşturmak adına çevre sorunlarından (küresel ısınma, iklim değişikliği, ozon tabakasının delinmesi, buzulların erimesi, yağmur ormanlarının yok olması vb.) bahsetmesi çocuklarda ekofobi duygusu yaratabilir. Çocuklar ve gençler için bu konular soyut geleceğinden doğayı merak duygusuyla değil korkuyla özdeşleştirebileceklerdir. Bunun için çocuklarda ekofobi oluşturmadan çocukların doğal dünya ile bağ kurması, doğayı sevmesi ve doğadaki canlılar ile empati kurması sağlanarak çevre eğitimi verilmelidir. Doğayı seven, koruyan, çevre bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesinde sosyal bilgiler dersi ve ders kitapları da önemli bir yere sahiptir. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında ekofobinin yansıması ile ilgili araştırma yapılarak literatürdeki boşluğu doldurmak ve alana katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında okutulmak üzere hazırlanmış, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda incelenen sosyal bilgiler ders kitaplarında ekofobinin yansıması ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Yapılan inceleme sonrası ekofobi oluşturabilecek bölümler belirli öğrenme alanları/ünitelerde yığıldığı tespit edilmiştir. Ağırlıklı olarak İnsanlar Yerler ve Çevreler, Üretim Dağıtım Tüketim ve Küresel Vatandaşlık öğrenme alanlarında/ünitelerde ekofobi oluşturma olasılığı olan göndermelerin olduğu görülmüştür. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ekofobinin yansıması diğer sınıflara oranla daha fazla görülmüştür. En az 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak incelenen ders kitapları hazırlanırken çevre eğitiminde öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınması gerektiği önerilir.

Anahtar Kelimeler: Ekofobi, Ekoloji, Sosyal Bilgiler, Çevre Eğitimi.

REFLECTIONS OF ECOPHOBIA IN THE TEACHING ECOLOGY SUBJECTS IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOK

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the reflection of ecophobia in the teaching of ecology subjects in the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks taught by the MEB (Ministry of National Education). Ecophobia is defined as alienation from nature, fear of nature. Anxiety occurs in the individual as a result of being away from nature caused by not being in contact with nature. During the trainings, climate, environment and nature trainings, which are given without considering the developmental characteristics, trigger anxiety in individuals. If parents, teachers, environmental scientists talk about environmental problems (global warming, climate change, depletion of the ozone layer, melting of glaciers, destruction of rainforests, etc.) in order to raise awareness and sensitivity towards the environment, it can create a sense of ecophobia in children. Children and young people will be able to identify nature with fear, not curiosity, since these issues will come in an abstract way. For this, environmental education should be provided by enabling children to connect with the natural world, to love nature and to empathize with living things in nature, without creating ecophobia in children. Social studies course and textbooks also have an important place in raising individuals who love and protect nature and have environmental awareness. It is aimed to fill the gap in the literature and contribute to the field by conducting research on the reflection of ecophobia in secondary school social studies textbooks. In the research, document analysis design, one of the qualitative research methods, was used. The study group of the research consists of 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks prepared to be taught in the 2022-2023 academic year. As a result of the research, it was tried to reveal the reflection of ecophobia in the social studies textbooks examined. After the examination, it has been determined that the departments that may cause ecophobia are piled up in certain learning areas/units. It has been observed that there are references that may create ecophobia mainly in the learning areas/units of People, Places and Environments, Production Distribution Consumption and Global Citizenship. The reflection of ecophobia in the 5th grade social studies textbook was seen more than in other classes. It has been determined that the sections that may create ecophobia are at least in the 7th grade social studies textbook. Based on the results of the research, it is recommended that the developmental characteristics of students in environmental education should be taken into account while preparing the textbooks examined during the research.

Keywords: Ecophobia, Ecology, Social Studies, Environmental Education.

1. GİRİŞ

Teknoloji ve sanayinin gelişmesi birtakım kolaylık ve yenilikler getirirken bazı problemlere de neden olmaktadır. Küresel ısınma, çeşitli hayvan ve bitki türlerinin yok olması gibi ekolojik dengenin bozulması bu problemlere örnek gösterilebilir (Akgün ve Atmaca, 2015). Ekolojik problemlerin artması iyi bir çevre eğitimi ve bilincinin oluşturulmasını gerekli kılmıştır (Çolakoğlu, 2010). Ekolojik bilgileri aktarmanın yanında bireylerin çevreye yönelik tutum ve davranışları üzerinde çevre eğitiminin etkisi oldukça yüksektir (Erten, 2006). Çevre eğitimi, doğayı ve doğal kaynakları koruma eğitimidir (Ünal, Mançuhan ve Sayar, 2001). Sobel (2021), yetişkinlerin çocukları büyütürken insan-doğa ilişkisinde olumlu olasılıklar yerine olumsuz olasılıklar hakkında bilgilendirmesinden dolayı çocukların doğaya karşı kaygılı bir tutum geliştirebilecekleri görüşündedir. Sobel, çevresel duyarlılık taşıyan müfredatın, çocukları doğal dünyaya yaklaştırmak yerine köklerinden kopararak doğal dünyadan uzaklaştırabileceğini belirtmiştir. Çevre problemlerinin bireyler üzerindeki etkilerinden yola çıkarak son yıllarda ortaya çıkan kavramlardan birinin, ekofobi olduğu söylenebilir (Ogelman ve Kök, 2018). Medya ve bilim dünyasının çevre sorunlarına (örneğin; iklim değişikliği, yağmur ormanlarının yok edilmesi, nesli tükenmekte olan türler) yönelik anlatımları göz önüne alındığında bu durumun bazı akademisyenler tarafından çocuklarda ekofobi duygusu oluşturduğu iddia ediliyor (Strife, 2011). Ekofobi, doğaya karşı hissedilen korku olarak tanımlanmakta olup 1996 yılında David Sobel bu terimi çevresel sorunlarla yüz yüze gelen insanlarda ortaya çıkan korku ve nefret olarak nitelendirmiştir (Pentacle, 2022). Petrol sızıntıları, yağmur ormanlarının zarar görmesi, asit yağmurlarının artması, ormanların kesilmesi, dışarıda olmaktan korkmak ekofobiyi anlatan örneklerdir (Sobel, 2021). Petrol sızıntılarına bağlı olarak gölde kuş ve balıkların ölmesi, orman yangınlarının ardından kömürleşmiş hayvan iskeletleri, depremde yıkılan binalar, tsunami dalgalarının yıkımları, volkan lavlarının zarar verdiği ot ve çayırlar, şiddetli yağmur ile taşan dereler, doğadaki tahribat çocuklarda doğaya karşı olumsuz duyguların oluşmasına yol açabilir. Bütün bu olumsuz durumlar çocukların doğadan uzaklaşmasına, korkmasına sebep olabilir (Atasoy, 2005). Nitekim Louv (2019) çalışmasında, çocukların ve yetişkinlerin doğayı doğal düşman ve öcü olarak gördüğünü belirtmiştir. Evcı (2023) çocuklarda ekofobinin oluşmaya başlamasıyla, çocukların doğaya ve çevresine sahip çıkan bir toplum olmaları yerine doğadan ve doğa olaylarından korkan bir toplum olabileceğini çalışmasında belirtmiştir.

Çocuklar günümüzde kent yaşamında doğaya ilişkin bilgileri dışarıya çıkmadan dört duvar arasında öğrenmektedir. Nitekim çocukların doğayı yakından tanımaması doğanın uzak, korkulan, endişe duyulan soyut bir kavrama dönüşmesine neden olabilecektir. Doğaya karşı yoğun bir şekilde hissedilen olumsuz duygular, endişeler ekolojik zararlara yol açabilecektir (Estok, 2021). Bu sebeple çevre konusunda çocuklara bir şeyler aktarırken, çocuğun gelişimsel özelliklerine ve öğretilenlerin yakından uzağa ilkesine uygun olup olmadığına dikkat edilmelidir (Kocalar, 2015). Aynı zamanda çocuklardan doğanın yaralarını sarmalarını istemeden önce onların doğal dünya ile etkileşime girmeleri, doğa ile iç içe olmaları sağlanmalıdır. Doğal ortam ile etkileşim sonucunda oluşan deneyimler, bireylerin doğa ile pozitif ilişkiler oluşturmalarına imkân sağlayarak doğa ve yaşamın birbirini etkilemesi ile kazanılan beceri ve bilgiler de bireylerin doğayı olumlu algılamasına, çevrelerini koruyup çevrelerine saygı duymalarına katkıda bulunacaktır (Kaşot, 2016).

Çevre ve ekoloji konularına ait bilgiler fen ve teknoloji derslerinin kazanımları arasında daha fazla yer alsada sosyal bilgiler dersi kazanımları arasında da çevre ve ekoloji konularının önemli bir yeri olduğu görülmektedir (Akgün ve Atmaca, 2015). 2018 yılı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının özel amaçları incelendiğinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile öğrencilerin; “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekân algılama becerilerini geliştirmeleri ve doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s.8). 2018 Öğretim Programı ile “çevre okuryazarlığı” becerisi öğrencilere kazandırılmaya çalışılarak çevre eğitime yer verildiği görülmüştür (Mercan, 2021). Sosyal bilgiler ders kitapları, okullarda çevre eğitiminin öğrencilere kazandırılmasında ve öğretim programında yer alan kazanım, beceri ve değerlerin aktarılmasında etkin olarak yararlanılabilecek materyallerin başında gelmektedir (Özdemir ve Gökçe, 2019).

Literatür incelendiğinde, Sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programlarında çevre eğitimi ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır. Çoban ve Temir (2018), 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre ile ilgili konuların yer aldığını çalışmalarında belirtmişlerdir. Özdemir ve Gökçe (2019), 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çevre eğitimi ile ilgili görsel, metin ve etkinliklerde ayrıntının olmadığını daha çok bilgiye yer verildiğini, eyleme dayalı etkinliklere yer verilmediğini belirlemişlerdir. İbret ve Yılmaz (2019), sosyal bilgilerde çevre eğitimi alanında tezlerin az sayıda olduğunu ve daha çok lisansüstü düzeyde çalışmaların olduğuna değinmişlerdir. Duman ve Tural (2021), 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çevre eğitiminin daha çok bilişsel açıdan ele alındığını, duyuşsal ve psikomotor yönünün eksik olduğunu ortaya koymuşlardır. Turan ve Koç (2021), çevre eğitime yönelik inceledikleri sosyal bilgiler ve fen bilimleri öğretim programlarında özel amaçlar ve kazanımların yer aldığını, sadece sosyal bilgiler programında çevre eğitimi ile ilgili becerilere yer verildiğini tespit etmişlerdir.

Ekofobi kavramı ile ilgili literatürde, David Sobel'in 2019 yılında yayımlanan "Ekofobiye Aşmak: Doğa Eğitiminde Kalbin Yeri" adlı kitabı, Simon C. Estok'un "Ekofobi Hipotezi" adlı eseri, Topçu (2022), “Faruk Duman’ın Orman Tasvirlerinde Ekofobinin İzleri" adlı çalışmaların bulunduğu görülmüştür. Türkiye’de ekofobi kavramının ders kitaplarındaki yansımalarını inceleyen çalışmaların literatürde sınırlı olduğu tespit edilmiştir (Kocalar, 2015; Eker Çelebi ve Taşkın Ekici, 2021; Evcı, 2023). Ekofobi kavramının ders kitaplarındaki yansımalarını inceleyen Kocalar “Ekoloji eğitiminde yeni sorun: Ekofobi” adlı çalışmasında, on ikinci sınıf coğrafya ders kitabında ekofobinin yansımaları ile ilgili inceleme yapmayı amaçlamıştır. Eker Çelebi ve Taşkın Ekici “Fen Eğitimindeki Çevre Eğitimi Yaklaşımı ve Ekofobi” adlı çalışmaları ile 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programına ait çevre ile ilgili konuları araştırmışlardır. Ekofobi ve sosyal bilgiler bağlamında Evcı “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ekofobi: İçeriksel Bir Bakış” adlı çalışmasında 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ekofobinin yansımalarını incelemiştir. Sosyal bilgiler programı ve ders kitapları bağlamında ekofobiye odaklanan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurması ve bu konuda ileride yapılacak çalışmalara yol göstermede etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı 5, 6, ve 7. sınıf seviyesinde sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen ekoloji konularının öğretiminde ekofobinin çeşitli değişkenler açısından ders kitaplarına ne

düzeyde yansıdığı sorularına cevap aramaktır. Araştırma kapsamında başlıca şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ekoloji konularının öğretiminde ekofobinin yansımaları nasıldır?

2. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ekoloji konularının öğretiminde ekofobinin yansımaları nasıldır?

3. Yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ekoloji konularının öğretiminde ekofobinin yansımaları nasıldır?

2. YÖNTEM

Sosyal bilgiler 5, 6, ve 7. sınıf ders kitapları içerisindeki ifadelerin ve görsellerin analizini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma yapısı gereği bir nitel araştırmadır. Görüşme, gözlem, doküman incelemesi gibi nitel bilgi elde etme metodlarının kullanıldığı, sosyal olguları bulunduğu ortamda incelemeyi öne çıkaran bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Çalışmanın amacına uygun olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme, araştırılacak konuya ait bilgi içeren yazılı belgelerin (kitap, mektup, dergi, gazete, tez, vb.) sistemli bir şekilde analiz edilmesidir (Kıral, 2020). Bu model araştırılması amaçlanan olgu ve olayların bilgisini içeren hem yazılı hem de görsel materyallerin incelemesini kapsamaktadır. Araştırmacı ulaşmak istediği veriyi gözlem ve görüşme yapmadan elde edebilir. Zaman ve para tasarrufu bakımından da araştırmacıya katkı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2.1. Araştırmanın Dokümanı

Çalışmanın evrenini MEB ve Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen tüm 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitaplarına Elektronik Bilişim Ağı (EBA) üzerinden ulaşılmıştır 5. sınıfta üç kitap, 6 ve 7. sınıflara ait ikişer kitap olmak üzere toplam 7 kitap olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın örnekleme tablo 1’de yer verilmiştir

Tablo 1: Araştırmanın örneklemini oluşturan ders kitaplarının künyesi

Kitabın Kodu	Sınıf Düzeyi	Kitabın Künyesi
K1	5	Açıkgöz, S. (2018). Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabı. E Kare Yayıncılık.
K2	6	Şahin, E. (2019). Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı. Ankara: E Kare Yayıncılık.
K3	7	Azer, H. (2019). Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.

Tablo 1’i incelediğimizde çalışmanın örneklemini oluşturan ders kitapları farklı yayınevlerine aittir. Örneklemin her sınıf düzeyinde seçilmiş kitaplardan oluşturulduğu görülmektedir. Ders kitaplarının seçilmesinde araştırmacının çalıştığı okulda okutulan ders kitapları olması tercih edilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Veri Analizi

Araştırmanın ilk aşamasında konu ile ilgili literatür taraması yapılmış ve ekofobi kavramı incelenmiştir. Araştırma doğrultusunda EBA üzerinden 2022-2023 eğitim öğretim yılında MEB tarafından kullanılmakta olan 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına ulaşılmıştır. Her sınıf seviyesinden seçilen dokümanlara K1, K2, K3 gibi kodlamalar verilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan metinler, etkinlikler, kullanılan görseller ve verilen örnekler ekofobi konuları

açısından dikkatlice ve ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kitaplar doküman analizi tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Dokümanların analizinde kullanılan betimsel analizde amaç, elde edilen bulguların düzenlenip, yorumlanarak okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

3. BULGULAR

Yapılan incelemeler sonucunda araştırmannın problemine dönük olarak aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında ekofobi ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2: 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ilişkin bulgular

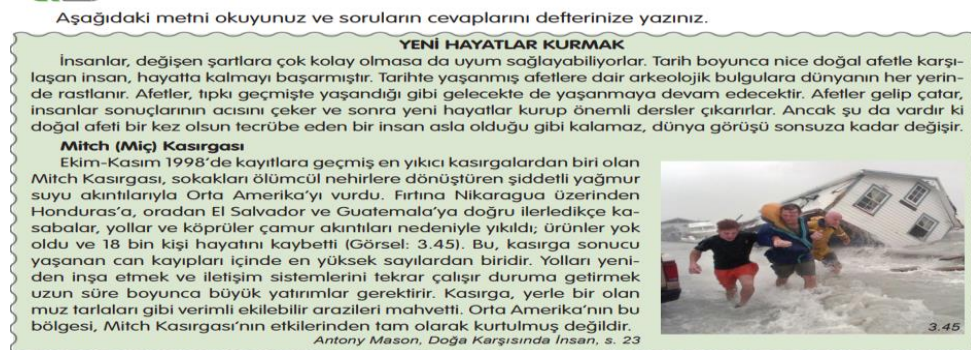
Başlıklar	Sayfa	Konu Alanı
Başaçıklamazlık	83, 91, 92, 93	Haber köşesi, görseller
Nedensellik	85, 86, 88	Tablolar, görseller

3.1. Başaçıklamazlık: Bu kavram insanın müdahalesi ile oluşmayan doğal olayları ifade etmektedir (Kocalar, 2015). Doğal afetlerden deprem ve hortum insanın müdahalesi olmayan doğa olaylarıdır. Çevremizi Tanıyalım ünitesinde “Afetler ve Çevre Sorunları” başlığı altında sayfa 83’te verilen görsel ve bilgi öğrencide başaçıklamazlık duygusu yaratarak öğrencide tedirginlik ve kaygı oluşturabilecektir (Görsel-1).

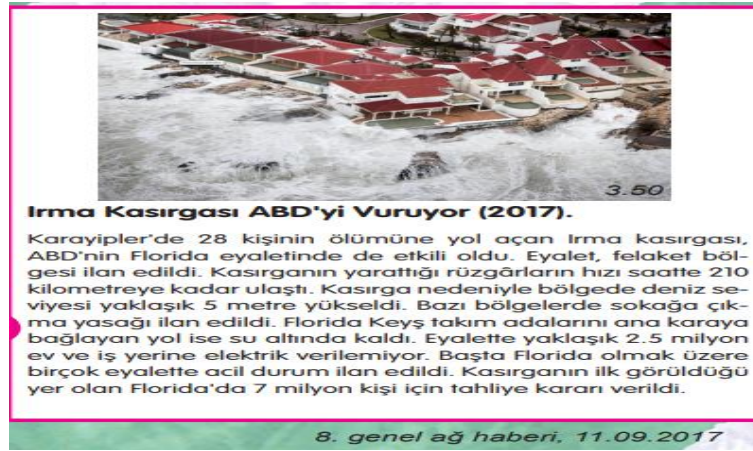
Görsel-1. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Doğal afetlerin etkisi başlığı altında sayfa 91’ de “Yeni Hayatlar Kurtarmak” başlığıyla aşağıda Görsel-2’de de gösterildiği gibi kasırganın etkisini anlatmak için verilen haber köşesi öğrencilerde başaçıklamazlık hissi vererek ekofobi duygusunu artıracak bir örnek olabilecektir.

Görsel-2. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Aşağıda doğal afetlere ilişkin yer alan örnek haberlerin de öğrencilerde dünyada meydana gelen/gelebilecek olan doğal olaylara karşı tedirginlik, korku, umutsuzluk oluşturabileceği düşünülmektedir.

Görsel-3. "Afetler ve Çevre Sorunları" konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

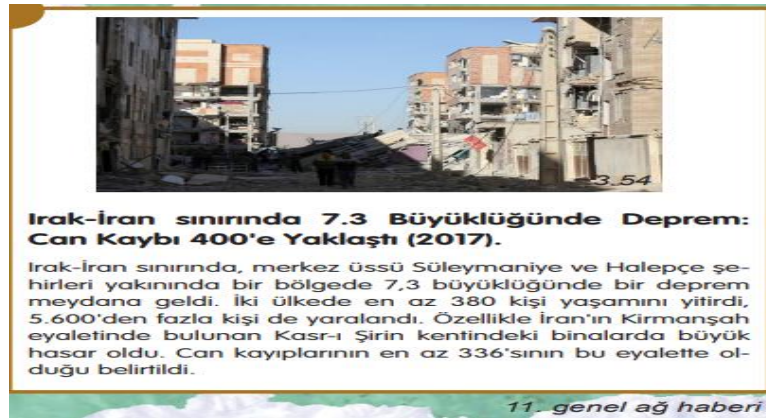
Görsel-4. "Afetler ve Çevre Sorunları" konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Görsel-5. "Afetler ve Çevre Sorunları" konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Görsel-6. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Görsel-7. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Görsel-8. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

3.2. Nedensellik- Olağanlaştırma

Çevreyi doğrudan doğruya etkileyen faktörler içinde çevre kirliliği gelmektedir. Ders kitabı incelendiğinde çevre sorunlarına neden olan etkenlerin fotoğraflarını görmekteyiz (Görsel- 9, Görsel-10, Görsel-11). Çevre kirliliği ile doğanın zarar gördüğü ve sonunda bitip tükeneceği düşüncesi hâkim olabilir.

HAVA KİRLİLİĞİ	HAVA KİRLİLİĞİ KAYNAKLARI	ALINAN TEDBİRLER
 3.37	<ul style="list-style-type: none"> Evsel ısınma İnşaat sanayi işletmeleri Sanayi işletmeleri Termik santraller Kara yolu trafiği 	<ul style="list-style-type: none"> Kaliteli katı/sıvı yakıt kullanımı Doğal gaz kullanımı Bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmalarları Araştırma ve geliştirme çalışmaları Motorlu taşıtların egzoz gazı ölçümleri Sanayi tesislerinin yerleşim yeri dışına çıkarılması Denetim
TOPRAK KİRLİLİĞİ	TOPRAK KİRLİLİĞİ KAYNAKLARI	ALINAN TEDBİRLER
 3.39	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi kaynaklı atık boşaltımı Madencilik atıkları Düzensiz depolanan evsel katı atıklar Plansız kentleşme Düzensiz depolanan tehlikeli atıklar Aşırı gübre kullanımı Hayvancılık atıkları Nükleer enerji üretiminden çıkan atıklar 	<ul style="list-style-type: none"> Geril dönüşüm/yeniden kullanım uygulamaları Uygun gübreleme, ilaçlama ve sulama yapılması Kentleşmenin planlı gerçekleştirilmesi Sanayi/madencilik tesisleri atıklarının kurallara uygun şekilde bertaraf edilmesi
SU KİRLİLİĞİ	SU KİRLİLİĞİ KAYNAKLARI	ALINAN TEDBİRLER
 3.38	<ul style="list-style-type: none"> Kanalizasyon şebekesinin olmaması veya yetersiz olması Evsel atık suların arıtılmaması Sanayi kuruluşlarının atık sularını arıtılmaması Lağımından gelen atıkların çevreye boşaltılması Zıral mücadele ilaçlarının kullanımı Kimyasal gübre kullanımı Hayvancılık atıkları 	<ul style="list-style-type: none"> Gerekli denetimlerin yapılması Arıtma tesislerinin kurulması Kurumsal ve yasal eksikliklerin giderilmesi Toplumun bilinçlendirilmesi

Adana ili 2019 yılı Çevre Durum raporu, Adana, 2021 55

Görsel-9. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ	GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ KAYNAKLARI	ALINAN TEDBİRLER
 3.40	<ul style="list-style-type: none"> Araba, tren ve uçak gibi ulaşım araçlarından çıkan sesler Yal ve bina yapımı sırasında üretim amaçlı araç ve makinelerden çıkan sesler Eğlence yerlerinden, çocuk bahçelerinden, spor alanlarından, sahçılardan çıkan sesler Asansör ve soğutma sistemleri gibi teknolojik cihazlardan çıkan sesler 	<ul style="list-style-type: none"> Ulaşım araçlarının bakımlarının zamanında yapılması Toplumun bilinçlendirilmesi Yasal düzenlemelerin yapılması

Yasadığınız çevrede gürültü çeşitlerinden hangileriyle karşılaşıyorsunuz? Bu sizi nasıl etkiliyor?

 3.41

Nükleer enerji üretiminden ve tıp alanında kullanılan çeşitli maddelerden kaynaklanan radyasyon da çevre sorunlarına neden olmaktadır (Görsel: 3.41).

Orman, mera, sulak alan, kıyı gibi doğal çevrelerin tahrip edilmesi; teknolojinin yanlış, tedbirsiz veya yetersiz kullanımı çevre sorunlarını artıran diğer etkenlerdir.

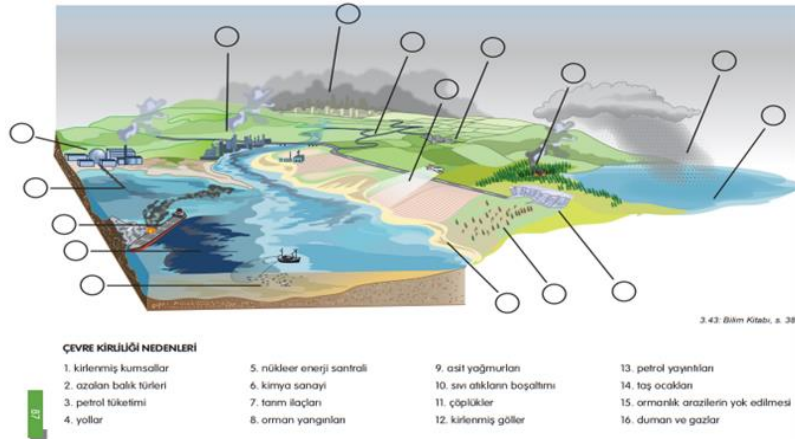
Yukarıdaki tabloları incelediğiniz çevre sorunlarından hangilerinin yok edilebileceğini düşünüyorsunuz? Bu çevre sorunlarının etkilerinin en aza indirilmesi için neler önerirsiniz?

SIRA SİZDE

Aşağıdaki tabloyu inceleyiniz. Boş bırakılan yere önerilerinizi yazınız.

ATIKLAR	ATIK KAYNAKLARI	ATIKLARIN ÇEVREYE ZARAR VERMESİNİ ENGELEMEK İÇİN ÖNERİLERİM
 3.42	<ul style="list-style-type: none"> Evsel katı atıklar Ticari ve kurumsal katı atıklar Park, bahçe, pazar yeri atıkları Sokak ve süprüntü atıkları İnşaat, yıkım ve hafriyat atıkları Endüstriyel katı atıklar Tıbbi atıklar 	

Görsel-10. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Görsel-11. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K1)

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında ekofobi ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo3: 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ilişkin bulgular

Başlıklar	Sayfa	Konu Alanı
Ekoloji mücadelesi	173-174-175	Görsel
Korku	175-176	Haber Metni

3.3. Ekoloji Mücadelesi: Çevreyi korumak ve sahip çıkmak herkesin görevidir. Ders kitabı 5. Ünite “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” bölümünde sayfa 173-174’te ‘Atık Yağ Kampanyası’ haberi ile birtakım tedbirler alarak ekolojik mücadeleye katkı sağlamak hedeflenmiştir (Görsel-12).

BASINDAN

Başakşehir Belediyesinden hediye atık yağ kampanyası

Temiz bir çevre için duyarlı çalışmalarını sürdüren Başakşehir Belediyesi, bitkisel ve hayvansal atık yağları topluyor. 5 litre atık yağ getirenlere, 1 litre ayçiçeği yağı hediye ediyor.

Ökernizde son yıllarda yağda kızartılmış yiyeceklerin tüketiminde önemli artışlar oldu. Bunun sonucu olarak da kullanılan bitkisel yağ atıklarında ciddi bir artış gözlenmektedir. Başakşehir Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğü tarafından ilçe genelinde yürütülen projede, toplanacak bitkisel atıkların çevreyi kirliletmesini engellenmesi ve vatandaşların bilinçlendirilerek, atık yağların değerlendirilmesi konusunda bir çalışma başlatıldı (Görsel 5.54). Kızartma yapmak amacıyla kullanılan yağların; suya ve kanalizasyona dökülmeden toplanması, evlerde biriktirilerek görevlere teslim edilmesi konusunda bilgiler verildi.

Başakşehir Belediyesi yetkilileri, atık yağların zararları konusunda şu bilgileri veriyor:

- Bitkisel atık yağlar, suya ve kanalizasyona döküldüğü andan itibaren su yüzeyini kaplar, havadan suya oksijen geçişini önler, zamanla sudaki oksijenin tükenmesine neden olur. Su kaynaklarında yaşamını sürdüren canlılar bu durandan büyük zarar görür. Deniz, akarsuya ve göle ulaşan bitkisel atık yağlar kuşlara, balıklara ve diğer canlı türlerine zarar vermektedir.
- Atık yağlar, atık su arıtma tesislerinin işleme maliyetlerini artırır. Atık yağlar, kanal borularına yapışarak boru kesitinin daralmasına ve tıkanmasına neden olmaktadır.
- Çöpe dökülen atık yağlar çöp depolama alanlarında sık sık yangın çıkmasına neden olmaktadır.

Lütfen dikkat!

Belediye yetkilileri, vatandaşlara şu hususlarda uyarılarda bulundu:

Kullanılmış kızartmalık yağların çevrenin korunması amacıyla kanalizasyona, toprağa, denize ve benzeri ortamlara dökmeyiniz (Görsel 5.55). Kullanılmış kızartmalık yağları diğer atıklardan ayrı olarak biriktirip geri kazanım tesislerinde değerlendirilmek üzere temiz ve ağzı kapalı 5 litrelik bir kaptaki biriktiriniz. Biriktirdiğiniz atık yağları belediyemiz tarafından gönderilen yetkililere teslim ederek 1 litre ayçiçeği yağınızı alınız.

Genel Ağ'dan düzenlenerek alınmıştır (21.05.2018).

Görsel-12. “Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı” konu başlığı altında ekofobi ile ilişkilendirilen görsel (K2)

3.4. Korku: Çocuklarda doğa sevgisini kazandırmanın yolu onlara doğayı sevdirmekle olur. Ders kitabı 175. ve 176. sayfadaki görseller çocuklarda umutsuzluk, korku gibi durumlar yaratabilir (Görsel-13, Görsel-14, Görsel-15, Görsel-16).

Su kirliliği canlı yaşamını tehdit eder.

Görsel-13. “Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K2)

Orman yangınları, çok sayıda canlının yaşamını kaybetmesine sebep olabilir.

Görsel-14. “Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K2)

Ormanlık alanda fırtına etkisiyle ağaçlar yıkılabilir.

Görsel-15. “Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K2)

Toprak kirliliği doğal yaşam alanlarının zarar görmesine sebep olabilir.

Görsel- 16. “Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K2)

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında ekofobi ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4: 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ilişkin bulgular

Başlıklar	Sayfa	Konu Alanı
Olumlu Örnekler	218-219	Okuma Metni

3.5. Olumlu Örnekler: Yaşanan çevre sorunlarına karşı tedbir almak, doğayı korumak ve güçlendirmek önemlidir. Sayfa 218 ve 219’da öğrencilerin bir araya gelerek çevre sorunlarına karşı bilimsel çözüm üretmeleri olumlu örnek olarak gösterilebilir (Görsel-17, Görsel-18, Görsel-19, Görsel-20).

Görsel 7.24

Görsel-17. “Dünyayı Biz Kurtaracağız” konu başlığı altında ekofobi ile ilişkilendirilen görsel (K3)

Görsel 7.25

Sel

Yeryüzünü belirli bir süre için tamamen veya kısmen su altında bırakan su akıntılarına sel denir (Görsel 7.25). Akarsu yataklarında ya da göl alanlarında kapasitenin üzerinde su birikmesine ise su taşkını denir. Toprak tabakaların geçirimsiz olması, bitki örtüsünün olmaması ya da cılız olması, akarsuyun akacağı doğrultudaki dere yataklarının tıkalı olması seli oluşturan başlıca etmenlerdir.

Yeryüzünde depremden sonra en fazla can ve mal kaybına neden olan afet, sel ve su taşkınlarıdır. Tarım alanlarının gereksiz materyallerle kaplanması, kanalizasyon sularıyla içme sularının karışması sonucunda salgın hastalıkların baş göstermesi selin başlıca etkileridir.

Sel ve taşkınlarda meydana gelecek can ve mal kaybını azaltmak için bazı önlemler alınabilir. Erken uyarı sistemlerinin oluşturulması, dere yataklarına yerleşim yeri kurulmaması, dere önlerinin tıkanmasına neden olabilecek atıkların temizlenmesi, bitki örtüsünün korunması ve ağaçlandırma çalışmaları da seli önleyen tedbirlerdendir.

Yamaçlarda teraslar yapılması, suyun akış hızını azalttığı için can ve mal kayıplarını da azaltır. Sel ve su taşkını sırasında suların kanallarla daha önce oluşturulmuş gölet çanaklarına yönlendirilmesi de sel ve taşkının zararlarını azaltacak önlemlerdendir.

Görsel-18. “Dünyayı Biz Kurtaracağız” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K3)

Görsel 7.26

Küresel İklim Değişikliği

Sera gibi çalışan atmosfer, sera gazı olarak da nitelendirilen karbondioksit, metan, su buharı, ozon, azot oksit vb. gazlar sayesinde yeryüzünden yansıyan güneş ışınlarının bir kısmını tekrar yeryüzüne gönderir. Bir battaniye işlevi gören sera gazları sayesinde yeryüzündeki ortalama sıcaklık, insanların, hayvanların ve bitkilerin hayatını sürdürmesine uygun ısı düzeyini, 15 dereceyi yakalar. Sera gazları olmasaydı yeryüzünün ortalama sıcaklığı -18°C civarında olurdu. Bu da yaşamaya pek elverişli bir ısı olmasa gerek. Kuraklık, seller, şiddetli kasırgalar gibi hava olaylarının sıklığı ve etkisinde artış, okyanus ve deniz suyu seviyelerinde yükselme, okyanusların asit oranlarında artış ve buzulların erimesi sonucunda bitkiler, hayvanlar ve insanlar ciddi risk altında kalır (Görsel 7.26).

Bilim dünyası, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini azaltmak için ortalama sıcaklıklardaki artışın 2°C ile sınırlanması gerektiğini ancak mevcut uygulamalarla bu artışın devam edeceğini öngörüyor. Karbondioksit salınımı şu andaki artış hızıyla devam ederse 2060 yılında ortalama sıcaklıklardaki artışın 4°C 'yi bulacağını, bu etkilerin özellikle yok-sul kesimlerle hissedileceğini belirtiyor. Gerek ekonomik gerekse çevreyle ilgili alınacak ilk önlem enerji talebini yönetmek. Karbon salınımını azaltmanın en çabuk ve masrafsız yolu enerji verimliliğine yönelik önlemleri almakta geçiyor. Orman kaybını durdurmak ve tersine hareket ettirmek, bütün olumlu iklim enerji senaryolarının başlıca unsurlarından biridir.

Görsel-19. “Dünyayı Biz Kurtaracağız” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K3)

Görsel 7.27

Terör

Terörün tarihini insanlığın başlangıcına kadar götürmek mümkün ancak bugün anladığımız biçimi ile terör 1960'larda başladı. Küresel terör ise çeşitli örgütler aracılığıyla 1990'lı yıllarda ortaya çıktı. 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen saldırı, hem küresel terörün dünya gündemine oturmasını hem de uçağın saldırı aracı olarak kullanılması ile yeni bir terör taktiğinin doğuşu oldu. Buna genel ağın terör örgütleri tarafından propaganda amaçlı kullanımı eklendi. Terör örgütleri geleneksel olarak vurkaç taktiği ile işlerini görmekteydiler.

Terörizmin nedenlerine baktığımızda yoksulluk, işsizlik, sosyal hizmetlerin zayıflığı, eğitim yetersizliği, sosyal ayrımcılık, aile ve sosyal bağların zayıflaması, göçlerin getirdiği olumsuz sonuçlar, medya kurumlarının şiddet, nefret ve ayrımcılık düşüncelerini yayması gibi nedenler karşımıza çıkmaktadır. Taktiği, amacı ne olursa olsun terör kabul edilemez.

Yoksulluğa ve işsizliğe çözüm bulunması, sosyal medyanın yayınlarında zararlarına yönelik yayınlar yapılması, insanların eğitilmesi terörü bitirmeye katkı sağlayacaktır (Görsel 7.27).

Görsel-20. “Dünyayı Biz Kurtaracağız” konu başlığı altında ekofobi oluşturabilecek görsel (K3)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaokul Sosyal bilgiler ders kitaplarında ekoloji konularının öğretiminde ekofobinin yansımalarının incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, 5, 6 ve 7.sınıf ders kitaplarında ekofobi kavramının yansıması görülmektedir. Mevcut araştırmanın sonucunu destekler nitelikte Evcı (2023) 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ekofobinin yansımalarını incelediği çalışmasında ders kitaplarında ekofobi oluşturacak bilgilerin olduğunu tespit etmiştir. Ders kitaplarında yapılan

inceleme sonrası belirli öğrenme alanları/ünitelerde ekofobi oluşturabilecek gönderilerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ağırlıklı olarak İnsanlar Yerler ve Çevreler, Üretim Dağıtım Tüketim ve Küresel Vatandaşlık öğrenme alanlarında/ünitelerde olduğu görülmüştür. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ekofobinin yansımaları diğer sınıflara oranla daha fazla görülmüştür. Ekofobi oluşturabilecek gönderilerin en az 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında olduğu tespit edilmiştir. Ders kitaplarında daha çok bilgi düzeyinde eğitim verilmiştir. Bu sonuca paralel olarak Atasoy (2005) çalışmasında, ilköğretim ders kitaplarında, “bilme düzeyi” ön planda “çevre bilinçlenme düzeyi” ise ikinci planda kaldığını saptamıştır. Ayrıca Özdemir ve Gökçe (2019) çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan çevre eğitimi ile ilgili metin, görsel ve etkinliklerin bilgi boyutunda olduğu, etkinliklerin ihmal edildiği bilgisine ulaşmışlardır.

Bulgulardan hareketle ders kitaplarında doğa olaylarından bahsederken korkutucu, doğa ile başa çıkamazlığın olduğu metin ve görsellere yer verilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunların yer alışı biçimi çocuklarda umutsuzluk, çaresizlik duygusu yaratabilir. Atasoy (2015) çalışmasında, ders kitaplarında çevrenin korunması ile ilgili bilgilerin ürkütücü ve çocuğun çevre üzerindeki etkisini olanaksız hale getiren örneklerle verilmeye çalışıldığını saptamıştır. Ders kitaplarında metin, görsel, şiir, okuma parçaları çocukların gelişim düzeyine uygun görülmemektedir. Uygun bir çevre eğitimi için bireylerin gelişim özellikleri dikkate alınmalıdır. Daha temiz, sağlıklı bir çevrede yaşamak için çevreye karşı bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek için günümüzde çalışmalar yapılmaktadır. Müfredat “Çevre ve İklim Değişikliği” dersi eklenmesi bu çalışmalardan biridir. Öğretmenlere bu konuda çok büyük işler düşmektedir. Çocuklara sınıf içinde teorik, ezber bilgiler yerine doğayı sevdireci, doğayla iç içe uygulamalı eğitimler verilmesi sağlanmalıdır. Çevre eğitimi verilirken çocuklarda ekofobi oluşturmadan çocukların doğal dünya ile bağ kurması, doğayı sevmesi ve doğadaki canlılar ile empati kurması sağlanmalıdır. Ogelman ve Kök (2023) çalışmasında; çocukların erken yaşlarında çevreye yönelik duydukları merak ve ilgi, eğlenceli bir öğrenme yaklaşımıyla desteklenmeli ve öğrencilere doğayla iç içe bir deneyim sunulması gerektiğinden bahsetmiştir. Ancak bu şekilde çocukların doğaya sahip çıkacağı ve doğayı seveceği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle şu öneriler getirilebilir:

- ✓ 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ekofobinin yansımaları incelenebilir.
- ✓ Farklı derslerin ders kitaplarında ekofobinin yansımaları incelenebilir.
- ✓ Ekofobi hakkında öğretmen ve öğrenci görüşlerini belirlemeye yönelik araştırma yapılabilir.
- ✓ Diğer öğrenme alanları için de çevre eğitimi, çevreye yönelik tutum ve davranışa yönelik çalışmalar yapılmasına imkân sağlayacak etkinlikler düzenlenebilir.
- ✓ Farklı yayınların Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ekofobinin yer alma durumlarının karşılaştırmasına yönelik araştırma yapılması önerilir.
- ✓ Bu çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitapları ekofobinin korku, başa çıkamazlık, nedensellik, ekolojik etki, olumlu örnek olmak üzere beş farklı boyutu üzerinden incelenmiştir. Bu boyutların sayılarının artırılması önerilir.

- ✓ Ders kitaplarında çevre ile ilgili duyarlılık ve bilinç kazandırılırken çocuklarda ekofobi yaratılmaması için ders kitaplarına çalışmalar eklenebilir.
- ✓ Çevre eğitimi ile ilgili bilgileri aktarırken ekofobi oluşturmamak için öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilebilir.

5. KAYNAKÇA

- Açıkgöz, S. (2018). *Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabı*. Ankara: E Kare Yayıncılık.
- Akgün, İ. H. ve Atmaca, Y. (2015). Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde ekoloji konularına ilişkin kazanımların gerçekleşme düzeyi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 5 (2), 168-189.
- Atasoy, E. (2005). Çevre için eğitim: *İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir çalışma* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Azer, H. (2019). *Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.
- Çoban, A. ve Temir, M. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre eğitiminin yeri. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 5 (19), 21-34.
- Duman, B. ve Tural, A. (2021). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının çevre eğitimi bağlamında incelenmesi. *International Symposium Of Education And Values – 5*, 452- 461.
- Eker Çelebi, M., ve Taşkın Ekici, F. (2021). Fen eğitimindeki çevre eğitimi yaklaşımı ve ekofobi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi 7. Ulusal Kimya Eğitimi Kongresi, 24-26 Eylül, Nevşehir.
- Erten, S. (2006). Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır? *Çevre ve İnsan Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı*, 65/66 (25), 1-18.
- Estok, S. (2021). *Ekofobi hipotezi* (Çev. M. Sibel Dinçel). Nevşehir: KÜN Yayınları.
- Evcı, N. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarında ekofobi: içeriksel bir bakış. *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, 5 (1), 11-32.
- Gülşay Ogelman, H. ve Kök, S. (2023). Ekofobi ve küçük çocuklar. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi ViSBiD*, 5, 49-59.
- İbret, B. Ü. ve Yılmaz, O. (2019). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi: lisansüstü çalışmalara ait bir inceleme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9 (2), 431-449.
- Kaşot, N. (2016). *Ortaöğretim öğretmenlerine yönelik geliştirilen sürdürülebilir çevre eğitim programının etkililiği* (Doktora Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kocalar, A. O. (2015). Ekoloji eğitiminde yeni sorun: Ekofobi. *Coğrafyacılar derneği uluslararası kongresi bildirileri kitabı*, 596-605.
- Louv, R. (2019). *Doğadaki Son Çocuk* (3.Baskı). (Çev. Ceyhan Temürcü). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Mercan, S., I. (2021). Sosyal Bilgilerde Çevre Eğitimi. Çelikkaya, T., Öztürk Demirbaş, Ç., Yıldırım, T ve Yakar H. (Ed.). *Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi I (479-498)* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. <http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules>, 27.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2022). <https://www.meb.gov.tr/cevre-egitimi-ve-iklim-degisikligi-dersinin-mufredati-tamamlandi/haber/25946/tr>. adresinden 23.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Ogelman, H.G. ve Kök, S. (2023). Ekofobi ve küçük çocuklar. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi ViSBiD*, 5, 49-59.
- Özdemir, M. ve Gökçe, N. (2019). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının çevre eğitimi açısından incelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 61-75.
- Pentacle, (2022). <https://thepentacle.org/tag/ekofobi/>. adresinden 29.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Sobel, D. (2021). *Ekofobiyi Aşmak-Doğa Eğitiminde Kalbin Yeri* (3. Baskı), (Çev. İ. U. Kelso). Yeni İnsan Yayınevi.

- Strife, S., J. (2011). Children's environmental concerns: expressing ecophobia, *The Journal of Environmental Education*, 43 (1), 37-54.
- Şahin, E. (2019). *Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: E Kare Yayıncılık.
- Turan, S. ve Koç, A. (2021). Fen bilimleri ve sosyal bilgiler öğretim programlarının çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 178-195.
- Topçu, T. (2022). Faruk Duman'ın orman tasvirlerinde ekofobinin izleri. *Folklor/Edebiyat*, 28 (110), 387-406.
- Ünal, S., Mançuhan E. ve Sayar A. (2001). *Çevre Bilinci, Bilgisi ve Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.